

معافیت از مسئولیت مدنی در تجارت الکترونیک در پرتو قواعد بین المللی و آثار آن بر تجارت بین المللی

شهرام محقق دولت آبادی^۱

محمدرضا فلاح^۲

سید جعفر هاشمی بایجگانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۹

چکیده

امروزه با گسترش روزافزون پدیده‌های نوین در روابط تجاری و اقتصادی بین الملل و خروج آن از شکل سنتی، حجم زیادی از این مبادلات به صورت برخط و الکترونیکی انجام می‌پذیرد همین عامل موجبات ورود مباحث جدید و متنوعی در برقراری ارتباطات تجاری در عرصه روابط بین الملل را فراهم آورده است و به دلیل ضرورت بکارگیری این نوع ابزار، به ویژه در عرصه تجارت الکترونیک بین الملل علاوه بر مزایایی که دارد؛ شاهد وجود اقدامات زیانبار و سوء استفاده‌ها به واسطه فعالیت‌ها و خدمات در این حوزه می‌باشیم. تردیدی وجود ندارد که بازیگران ناقض حقوق تجارت بین الملل در این عرصه، دارای مسئولیت مدنی به منظور جبران خسارت در برابر اقدامات خویش می‌باشند. اما با وجود پذیرش تکالیف و مسئولیت این بازیگران بر اساس نظریه تقصیر و قواعد عمومی مسئولیت مدنی تجاری، در برخی نظام‌های حقوقی بین الملل مانند دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه اروپا و قانون عصر دیجیتال آمریکا و سایر کشورها علاوه بر آن، به واسطه وجود حمایت‌های قانونی شاهد برخی استثناهای، معافیت‌ها و محدودکننده‌های مسئولیت در این عرصه می‌باشیم که دولت‌ها و افراد را از جبران خسارات معاف می‌کند. در این مقاله، نگارنده تلاش نموده تا با استفاده از روش تطبیقی به شناسایی و مقایسه مصادیق معافیت و محدودکننده‌های مسئولیت مدنی در قوانین تجارت الکترونیک در اسناد بین المللی پرداخته و ضمن بررسی شرایط اعمال این مصونیت‌ها، تأثیر آن در روابط تجاری بین کشورها را در پرتو مقایسه مورد شناسایی قرار دهد.

واژگان کلیدی: تجارت بین المللی، تجارت الکترونیک، اتحادیه اروپا، ایالات متحده، رژیم‌های بین المللی

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران.

۲. دانشیار گروه حقوق دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: p_avocat@hotmail.fr

۳. استادیار گروه حقوق، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران.

حوزه مسئولیت مدنی یکی از مهمترین عرصه‌هایی است که در حقوق ایران و همچنین سایر کشورها مورد توجه مقنن و پژوهشگران بسیاری قرار گرفته اما از آنجا که تجارت الکترونیک پدیده‌ای نوین محسوب می‌شود، مطالعات اندکی در این حوزه بویژه در عرصه بین الملل و اقتصاد بین الملل انجام شده است. بازیگران بسیاری در عرصه روابط و مبادلات الکترونیک در دهه اخیر به عنوان ارکان اصلی اینترنت پا به عرصه وجود گذاشته‌اند که نتیجه آن افزایش وسیع مبادلات و گسترش تجارت الکترونیک بوده است و از آن جا که بازیگران در این فضا؛ اغلب به سختی قابل شناسایی‌اند. هر شخص متضرر در فضای سایبر با اقامه دعوا علیه ایشان به مشکلات عدیده‌ای بر می‌خورد و هم از سویی به علت ماهیت رو به پیشرفت این تحولات، احتمال افزایش خطاها و آسیب‌ها متصور است و همین مهم؛ موجبات ترس و واهمه بازیگران دولتی و غیر دولتی به ویژه ارائه‌کنندگان خدمات را به این علت که همواره خود را در معرض شکایت و برخورد قضایی بین المللی می‌بینند فراهم آورده است. به همین علت نظام‌های حقوقی بین المللی، در پی آن برآمده‌اند تا چارچوبی مشخص از رفتارهای مسئولیت‌زا را به همراه شرایط معافیت و محدودکننده‌های مسئولیت مشخص نمایند. نظام‌های حقوقی پیشرو بویژه اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا در این راستا دست به اقدامات جدی زده تا بارفع این نگرانی‌ها، قلمرو محدودیت و معافیت مسئولیت‌ها را گسترده‌تر نماید تا بازیگران بین المللی این عرصه بتوانند بدون واهمه و با قواعدی مشخص، به ارائه خدمات، مبادله و روابط تجاری بپردازند. در ادبیات حقوقی تجارت بین الملل ایران، مسئولیت‌های مدنی حاکم بر تجارت الکترونیک و معافیت از مسئولیت‌های ناشی از آن، کمتر مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. در همین راستا مقاله حاضر در تلاش است تا با مطالعه تطبیقی قوانین تجارت الکترونیک در اسناد بین المللی، مسئولیت‌های مدنی در عرصه تجارت الکترونیک و همچنین شرایط معافیت‌ها را مورد شناسایی قرار داده و بایدها و نبایدها راجع به قواعد حاکم بر آن را مشخص سازد و تأثیر آن را بر روابط تجاری بین کشورها مورد بررسی قرار دهد.

۱. مفهوم مسئولیت مدنی در دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه اروپا

مسئولیت مدنی بازیگران در دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه اروپا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده تا آنجا که قبل از تصویب دستورالعمل، هر دولت اروپایی قوانین خاص خود را برای برخورد با نقض این قوانین به تصویب رسانده بود. برای مثال آلمان، «قانون رسانه» و سوئد نیز قانونی راجع به مسئولیت «تابلو اعلانات الکترونیکی» دارد (Elkin, 2006:16). حتی کشورهایی که قانون خاص راجع به مسئولیت مدنی بازیگران تجارت الکترونیک ندارند مقررات مربوط به این مسأله را از طریق فرایندها و رویه قضائی تقنین نموده‌اند (Koelman, 2002:11). در سایر کشورها مانند ایران که حقوق مبتنی بر رویه قضائی وجود ندارد، دعاوی مربوط به مسئولیت مدنی در تجارت الکترونیک به وسیله قواعد عام مسئولیت مدنی رسیدگی شده‌اند و جز در برخی قوانین خاص مانند آیین‌نامه‌های مربوط به تجارت الکترونیک به این مهم اشاره نشده است. نکته حائز اهمیت این است که کشورهای عضو اتحادیه ضمن بکارگیری این دستورالعمل، با شیوه‌های متفاوتی مقررات این دستورالعمل را در قوانین داخلی خود اعمال نموده‌اند. در این قسمت از مقاله به طور خاص به بررسی مسئولیت مدنی بازیگران، مبنا و اهداف آن در دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا خواهیم پرداخت و در مبحث دوم به بازیگران این عرصه به طور مختصر و سپس در قسمت سوم به بررسی محدودکننده‌های مسئولیت و معافیت‌های آن و دلایل و چرایی به کارگیری آن اشاره خواهد شد.

۱-۱. مبنا و هدف دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه اروپا^۱

اهداف زیادی برای تصویب دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا، ذکر شده است. اما اولین و مهمترین انگیزه برای دستورالعمل، همانگونه در ماده اول آن اشاره شده است کمک به عملکرد مناسب بازار داخلی به وسیله تضمین جریان آزاد خدمات جامعه اطلاعاتی در بین دولت‌های عضو می‌باشد (ECD, Art1). تا جایی که در شرح ۴۰ (ECD, Recital, 40) دستورالعمل آمده است: «نابرابری‌های موجود و در حال ظهور

^۱ دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا به طور مختصر «ECD» نامیده می‌شود. به شرح آن Recital و به متن قانون آن Art گفته شده است.

^۲ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council

در قوانین و رویه قضایی کشورهای عضو ضرورت دارد تا مسئولیت ارائه‌دهندگان خدمات که به عنوان واسطه عمل می‌کنند مورد شناسایی قرار گیرد، زیرا ممکن است مانع از عملکرد روان بازار داخلی شود، به ویژه با آسیب رساندن به توسعه خدمات فرامرزی و ایجاد اختلال در رقابت. ارائه‌دهندگان خدمات موظفند تحت شرایط خاص با هدف جلوگیری یا توقف فعالیت‌های غیرقانونی اقدام کنند. اما مفاد این دستورالعمل مربوط به مسئولیت نباید مانع از توسعه و بهره‌برداری مؤثر، توسط طرف‌های ذینفع مختلف، سیستم‌های فنی حفاظت و شناسایی و ابزار نظارت فنی شود». همانگونه که مشخص است دستورالعمل رویه‌ای دو سویه را در مورد مسئولیت در پیش گرفته است؛ بدین معنا که علی‌رغم این که ارائه‌کنندگان خدمات الکترونیکی به دلایل مختلف دارای مسئولیت‌اند اما این مسئولیت‌ها نباید آنقدر دست‌وپاگیر باشد که در روند بازار و توسعه خدمات اطلاعاتی الکترونیک مانع ایجاد کنند و باعث روند کند مبادلات گردد. قبل از تصویب دستورالعمل، رشد تجارت الکترونیکی بسیار چشمگیر بود به طوری که از سال ۲۰۰۰ میلادی تا سال ۲۰۰۳ به میزان ۲۴ برابر رشد نمود (Basicrocchi, 2002: 113). کمیسیون اتحادیه اروپا برای پاسخگویی به این سرعت پیشرفت تجارت الکترونیک چاره‌ای نداشت جز اینکه قوانین را در میان کشورهای عضو یکپارچه نماید تا بتواند میزان مسئولیت‌ها و چارچوب‌های حقوقی آن را تضمین نموده و باعث جلب اعتماد بازیگران این عرصه گردد. یکی از مسائل مهم مربوط به این طرح، روش اجرا، معافیت‌ها و محدودکننده‌های مسئولیت مدنی و استثنای آن بود (Lodder, 2000: 68). بنابراین دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا با هدف حل مشکلات بازار با بکارگیری مصونیت‌هایی^۱ برای انواع واسطه‌های اینترنتی به ویژه ارائه‌کنندگان خدمات تصویب شده است (Hoboken, 2009: 7).

۱-۲. موضوعات مسئولیت‌آور در دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه

مقرراتی از دستورالعمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا که به مسئله مسئولیت مدنی بازیگران عرصه تجارت و مبادلات الکترونیک می‌پردازند بیشتر در مواد ۱۲ تا ۱۵ دستورالعمل آمده است. اما این بدین معنی نیست که این مهم در دیگر مواد اشاره نشده

^۱ Safe Harbor

است. به این علت؛ در این بخش به موضوعات دارای مسئولیت در دستورالعمل اشاره خواهیم کرد. با تدقیق در دستورالعمل تجارت الکترونیک و به ویژه شرح آن مشخص می‌گردد که دلایل بسیاری برای احراز مسئولیت بازیگران در این زمینه بر شمرده شده است.

به طور مثال در شرح ۲ (ECD Recital,2) دستورالعمل آمده است: که برای توسعه تجارت الکترونیک و ایجاد فرصت‌های شغلی قابل توجه به ویژه در شرکت‌های کوچک و در شرح ۳ (ECD Recital,3) سخن از نظم حقوقی جامعه و یکپارچگی حقوقی آن به میان آمده است. در واقع به منظور اطمینان حقوقی و اعتماد طرفین، این دستورالعمل باید یک چارچوب روشن و کلی برای پوشش برخی جنبه‌های قانونی تجارت الکترونیک در بازار داخلی تعیین کند. دستورالعمل‌های مربوط به عرضه خدمات جامعه اطلاعاتی باید تضمین کنند که این فعالیت می‌تواند آزادانه انجام شوند. بنابراین همواره به علت محافظت از آزادی بیان و گسترش آزادی‌ها برای هر بازیگری که اختلال در جریان این مهم را به عمل آورند ایجاد مسئولیت‌ها خواهد کرد.

در شرح ۱۰ و ۱۱ دستورالعمل (ECD Recital,10-11) حمایت از افراد زیر سن قانونی تضمین شده است و همچنین به کرامت انسانی، حمایت از مصرف‌کننده و حفاظت از سلامت عمومی، حفاظت از داده‌ها اشاره شده است. در دستورالعمل بدون آسیب به حمایت از ارائه‌کننده‌های خدمات الکترونیک؛ سلامت عمومی و منافع مصرف‌کننده، شرایط ناعادلانه در قراردادهای مصرف‌کننده و حمایت از مصرف‌کنندگان در رابطه با قراردادهای از راه دور تضمین شده است (Eecke,2007: 114). همچنین تمامی خواص و شرایط محصول و خدمات؛ مانند نشان دادن قیمت محصولات ارائه شده به مصرف‌کنندگان، ایمنی محصولات، حمایت از منافع بعدی مصرف‌کنندگان از قبیل خدمات پس از فروش و ... و در شرح ۱۴ دستورالعمل سخن از حمایت از اشخاص با توجه به پردازش داده‌های شخصی و جابجایی آزاد این داده‌ها، حفاظت از حریم خصوصی، امضاهای الکترونیک، حفاظت از داده‌های شخصی و امنیت آن به میان آمده است و اظهار شده: «اجرای این دستورالعمل باید با رعایت کامل اصول مربوط به حفاظت از داده‌های شخصی، به ویژه در مورد ارتباطات تجاری ناخواسته و مسئولیت واسطه‌ها



انجام شود». بنابراین در صورت تخطی هر یک از بازیگران از این موارد شاهد مسئولیت آن‌ها در قبال آسیب هر یک از بازیگران خواهیم بود. همچنین در شرح ۱۵ دستورالعمل (ECD Recital, 15)؛ محرمانه بودن ارتباطات و ممنوعیت عدم هرگونه شنود توسط کشورهای عضو و نظارت بر چنین ارتباطاتی توسط هر شخصی غیر از فرستنده و گیرنده مگر با کجوز قانون مورد تاکید قرار گرفته است. لازم به ذکر است دامنه موضوعات دارای مسئولیت در این دستورالعمل، فعالیت‌های آنلاین مانند اطلاعات آنلاین، تبلیغات آنلاین، خرید آنلاین، قراردادهای آنلاین را پوشش می‌دهد و شامل موارد آفلاین نمی‌شود.

۳-۱. قواعد معاف‌کننده‌های مسئولیت در دستورالعمل اتحادیه اروپا

با بررسی شرح دستورالعمل بویژه از شرح ۴۲ تا ۴۷ مشخص خواهد شد که معاف‌کننده‌ها دارای شرایطی هستند که در صورت بکارگیری آن‌ها می‌توان از مصونیت مسئولیت بهره‌مند گردید. معافیت از مسئولیت تعیین شده در این دستورالعمل فقط مواردی را شامل می‌شود که فعالیت ارائه‌دهنده خدمات جامعه اطلاعاتی محدود به فرآیند فنی عملیات و دسترسی به یک شبکه ارتباطی است که اطلاعاتی که توسط اشخاص ثالث در دسترس قرار می‌گیرد یا به طور موقت از طریق آن منتقل می‌شود ذخیره شده باشد و این مهم صرفاً به منظور کارآمدتر کردن انتقال باشد. این فعالیت صرفاً ماهیت فنی، خودکار و غیرفعال دارد، که به این معنی است که ارائه‌دهنده خدمات جامعه اطلاعاتی نه آگاهی و نه کنترلی بر اطلاعات ارسال شده یا ذخیره شده دارد (ECD Recital, 42). ارائه‌دهنده خدمات می‌تواند از معافیت‌های «مجری صرف» و «ذخیره‌سازی» در صورتی که به هیچ‌وجه درگیر اطلاعات ارسال شده نباشد، بهره‌مند شود. این امر مستلزم آن است که اولاً اطلاعاتی را که ارسال می‌کند تغییر ندهد. این الزام شامل دستکاری‌هایی با ماهیت فنی نمی‌شود که در جریان انتقال اتفاق می‌افتد، زیرا آن‌ها یکپارچگی اطلاعات موجود در انتقال را تغییر نمی‌دهند (ECD Recital, 43). همچنین ارائه‌دهنده خدماتی که عمده با یکی از دریافت‌کنندگان خدمات خود به منظور انجام اقدامات غیرقانونی همکاری می‌کند، فراتر از فعالیت‌های «مجری صرف» یا «ذخیره‌سازی» است و در نتیجه نمی‌تواند از معافیت‌های مسئولیت تعیین شده برای این

فعالیت‌ها بهره‌مند شود. به منظور بهره‌مندی از مصونیت مسئولیت، ارائه‌دهنده خدمات جامعه اطلاعاتی، متشکل از ذخیره سازی اطلاعات، پس از کسب دانش واقعی یا آگاهی از فعالیت‌های غیرقانونی، باید سریعاً برای حذف یا غیرفعال کردن دسترسی به اطلاعات اقدام کند (ECD Recital, 46). با ذکر این مقدمه دستورالعمل به طور خاص سه دسته از معافیت‌های مسئولیت را برای عملکردهای برخاسته از پوشش قرار داده است:

۱-۳-۱. ذخیره موقتی اطلاعات یا «کش کردن اطلاعات»

کش کردن^۱ به فرآیند ذخیره‌سازی موقت یک نسخه از داده‌ها یا فایل‌ها در حافظه‌هاست گفته می‌شود تا برنامه‌ها بتوانند سریع‌تر به آن‌ها دسترسی پیدا کنند. کش کردن یک حافظه پنهان است و دسترسی به آن بسیار سخت است. کش، فایل‌های موقت سیستم را ذخیره می‌کند؛ همچون عکس پروفایل در برنامه‌های شبکه‌های اجتماعی یا آخرین پیام‌ها در تلگرام. همچنین داده‌هایی که برای اجرای برنامه، نرم‌افزار و وبسایت ضروری هستند نیز در کش ذخیره می‌شوند. ماده ۱۳ دستورالعمل نیز محدودیت مسئولیتی برای رساها در نظر گرفته است و آن زمانی است که اطلاعات به صورت خودکار و موقت در رساها ذخیره می‌گردند. در واقع این نوع ذخیره اطلاعات با هدف تسهیل و افزایش سرعت انتقال اطلاعات به گیرنده و یا به درخواست او انجام می‌پذیرد (ECD, Art13-1). رساها در قبال انجام فرایند ذخیره موقت و با احراز شرایط زیر دارای مسئولیت نمی‌باشند:

- در مقررات مربوط به بروزرسانی اطلاعات مداخله نمایند چون ممکن است حتی ناخواسته اطلاعات تغییر کنند (ECD, Art. 13-1-c).
- هدف به دست آوردن اطلاعات خاص و استفاده از آنها را نداشته باشند (ECD, Art. 13-1-d).
- به هیچ عنوان ماهیت اطلاعات را تغییر ندهند (ECD, Art. 13-1-a) چرا که در این صورت نمی‌توان آنها را فقط واسطه پنداشت بلکه ایجادکننده اطلاعات جدید نیز می‌باشند.
- شرایط دسترسی به اطلاعات را رعایت نمایند (ECD, Art. 13-1-b). گاهی اوقات شخصی که اطلاعات را در شبکه قرار می‌دهد شرایط خاصی را برای

¹ Caching



دسترسی دیگران لحاظ می‌کند: از جمله پرداخت مبلغ، وارد کردن کلمه عبور و رمز عبور و ... واسطه‌ها باید دسترسی به اطلاعات را تنها در مواردی که کاربران شرایط لازم برای دسترسی به آن اطلاعات را داشته‌اند، ارائه دهند (Julia-Barcelo, 2002: 12) نه اینکه هر کاربری بتواند به این اطلاعات دسترسی داشته باشد.

- پس از اطلاع از اینکه منبع اصلی انتقال به دستور و نیت شخص ارائه‌دهنده اطلاعات از شبکه حذف شده یا از دسترسی خارج گردیده است و یا دادگاه یا مقام صالح قضایی دستوری مبنی بر حذف یا غیر قابل دسترس نمودن داده است (ECD, Art, 13-1-e) باید فوراً اطلاعات را از شبکه‌های خود حذف نمایند در غیر این صورت مسئول شناخته خواهند شد (Ajay, 2000: 13).
- با توجه به آنچه گذشت مشخص شد مشخص شد که اگر رساها (ISP) شرایطی که ذکر گردید را رعایت کنند دیگر مسئولیتی نخواهند داشت.

۲-۳-۱. انتقال ساده داده‌ها

در ماده ۱۲ دستورالعمل دو نوع «انتقال ساده داده‌ها»^۱ را مقرر می‌نماید و برای آن‌ها تحت شرایطی معافیت از مسئولیت مدنی را مد نظر قرار داده است. اولین نوع عبارتست از «انتقال اطلاعات توسط مشتری سرویس ارائه شده در یک شبکه ارتباطی» و دومین نوع از ارتباط عبارتست از «تدارک (ECD, Art 12-1): دسترسی به یک شبکه ارتباطی» (رحمانی، ۱۳۹۴: ۱۷۸). اولین نوع مربوط به رساهایی می‌شود که فقط وظیفه انتقال اطلاعات تهیه شده توسط اشخاص را به عهده دارند. دومین نوع نیز رساها را به خاطر ارائه شبکه اینترنتی از مسئولیت معاف می‌دارد (ابهری، ۱۳۸۹: ۲۶). علاوه بر این، عمل انتقال و تدارک دسترسی به اینترنت در بردارنده ذخیره خودکار واسطه‌ای و موقت اطلاعات می‌باشد (ECD, Art 12-2). اطلاعات وقتی از طریق یک شبکه منتقل می‌گردند که از یک رایانه به رایانه دیگر منتقل گردند. سپس اطلاعات به صورت موقت و برای مدت زمان کوتاهی بر روی هر یک از این رایانه‌ها ذخیره می‌گردند و این ذخیره موقت نیز به عنوان نوعی انتقال در نظر گرفته می‌شود (Lodder and Kaspersen, 2000: 87).

¹ Mere Conduit

از سوی دیگر اینگونه انتقال باید تنها به هدف انتقال اطلاعات در شبکه ارتباطی باشد و نباید اطلاعات برای مدت زمانی بیش از مدت زمانی که منطقاً برای انتقال اطلاعات نیاز است، ذخیره گردند. وقتی رساها به عنوان انتقال دهنده صرف عمل می نمایند تا زمانی که خودشان انتقال اطلاعات را شروع نکرده باشند (ECD, Art12-1-a)، اطلاعات مورد انتقال را خودشان انتخاب نکرده و یا تغییر نداده باشند (ECD, Art12-1-c) و گیرنده اطلاعات را خودشان انتخاب ننموده باشند (ECD, Art12-1-b) از مسئولیت معاف خواهند بود. البته در مورد شرط تغییر ندادن اطلاعات باید اظهار داشت دستکاری اطلاعات برای سهولت انتقال که ماهیت فنی داشته و با هدف انجام انتقال صورت گرفته باشد، تغییر اطلاعات محسوب نمی شود (ECD, recital 43).

۳-۳-۱. ارائه و میزبانی هاست^۱

مطابق ماده ۱۴ دستورالعمل، سرورها در قبال ارائه اطلاعات توسط اشخاص ثالث بر روی هاست خود مسئولیتی ندارند (ECD, Art.14-1). در واقع رساها فضائی برای ذخیره و ارائه اطلاعات در اختیار اشخاص قرار می دهند. این فعالیت هاستینگ (میزبانی) نام دارد (Gregory and fitzgerld, 2007: 203). بنابراین میزبانی به معنای خدماتی است که اشخاص حقیقی و حقوقی می توانند سایت مورد نظر خود را در آن بالا آورده و اطلاعات را در آن به نمایش بگذارند (ملکوتی و ساورایی، ۱۳۹۵: ۱۴۱). رساها در این مورد از مسئولیت معاف اند اما به شرطی که:

- از فعالیت های غیرقانونی یا اطلاعات نقض کننده قانون اطلاع واقعی نداشته باشند.
 - از حقایق و اوضاع و احوالی که تحت آن فعالیت یا اطلاعات غیر قانونی واضح و روشن است اطلاع نداشته باشند (Art14-1-a).
- این امر مشروط به این است که رساها فوراً به محض اطلاع یا آگاهی از اطلاعات نقض کننده آنها را حذف نموده و یا از دسترس خارج نمایند (ECD, Art.14-1-b). مثل سایتی که از یک هاست برای به نمایش در آوردن پورنوگرافی استفاده می کند و هاست از این نمایش با خبر است اما آن را از دسترس خارج نمی کند (ECD, Art.14-2).

¹ Hosting

۴. مبنای مسئولیت مدنی رسا در قواعد حقوقی آمریکا

مهم‌ترین سند قانونگذاری در حقوق ایالات متحده آمریکا در مورد استناد مسئولیت مدنی به رساها «قانون کپی رایت در عصر دیجیتال» است که رسالت عمده این قانون پرداختن به نقض کپی رایت می‌باشد. در حقوق ایالات متحده آمریکا قانون کپی رایت در عصر دیجیتال در سال ۱۹۸۸، لازم‌الاجرا شده است. ملاحظه در قانون آمریکایی کپی رایت بیانگر افراط در محتوای آن از حیث مواردی است که رسا در صورت مراعات و استناد به آن می‌تواند از مسئولیت معاف شود. اعمال این افراط در تجارت الکترونیکی به آن دلیل غیر ممکن است. که ارزش به نسبت بالای اطلاعات مالی و اقتصادی افراد، حمایتی مضاعف می‌طلبد. خوشوقتی در آن است که قانون مذکور تنها کپی رایت را شامل می‌شود و جرائم مالی - اقتصادی یا حقوق مادی افراد در حوزه تجارت الکترونیکی را در بر نمی‌گیرد. این ادعا به ویژه با قانون منع سرقت الکترونیکی مصوب ۱۹۹۷ تقویت می‌شود؛ زیرا این قانون درصدد جرم انگاری بزهکاری سنتی دزدی در فضای مجازی با تعریف چارچوبی دقیق برای آن برآمده است. در هر دو قانون آمریکایی هر کسی که از جمله رساها - اطلاعاتی را در فضای الکترونیکی در اختیار دارد ملزم به رعایت استانداردهای متعارف در نگهداری از آنها شده است و اساساً با رعایت همین معیارهاست که در صورت افشاء یا سرقت اطلاعات مالی و اقتصادی مربوط به فضای مجازی رسا می‌تواند با استناد به آنها از معافیت از مسئولیت مدنی یا کیفری و یا تخفیف در مسئولیت برخوردار گردد؛ چرا که هیچ قانونی از قصور یا تقصیر نامتعارف حمایت نمی‌کند و معافی‌تها و امتیازات قانون حقوق مالکیت فکری در عصر دیجیتال نیز باید بر همین مبنا تفسیر گردند.

۴-۱. قانون کپی رایت در عصر دیجیتال آمریکا

عنوان دوم از قانون کپی رایت در عصر دیجیتال آمریکا که در حال حاضر بخش ۵۱۲ این قانون را تشکیل می‌دهد به طور ویژه مسأله مسئولیت مدنی رساها در برابر نقض حقوق اشخاص ثالث توسط مشترکین رسا را مورد توجه قرار داده است. این قانون یا مبرا دانستن رساها از مسئولیت در مواردی که رساها از مقررات قانونی خاصی تبعیت می‌نمایند. مسئولیت آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مقررات قانونی مذکور برای تسهیل

تلاشهای افراد ایجاد کننده محتوا در حفاظت از محتوای دارای کپی رایت خود ایجاد شده‌اند. بر طبق قانون کپی رایت در عصر دیجیتال در مواردی که رساها اطلاع واقعی از نقض حقوق ثالث نداشته منافع مالی در عمل نقض کننده ندارند و هنگامی که فعل نقض کننده محرز و اثبات شده است. مطابق تقاضای صاحب حق، اقدام مقتضی را انجام دهند مسئولیتی متوجه آنها نخواهد بود.

محققان گفته‌اند که برای تحقق کامل معافیت رسا از مسئولیت باید هر سه شرط فوق محقق گردد. اگر رسا اطلاع یا آگاهی از فعالیت نقض کننده به دست آورد تا زمانی که محتوایی که در مورد آن ادعای نقض وجود دارد را حذف نماید یا دسترسی به آن را غیر ممکن سازد مسئولیتی متوجه وی نخواهد بود. تمام این مقررات با مقررات موجود در دستور العمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا اساساً مشابه بوده و بزرگترین وجه تمایز آنها امکان جبران خسارت به حکم دادگاه می‌باشد. همانگونه که قبلاً گفتیم مقررات اتحادیه اروپا امکان اقامه دعوی جبران خسارت علیه رسانی که شرایط قانونی در مورد وی موجود باشد را منتفی نمی‌داند. بالعکس قانون کپی رایت در عصر دیجیتال تنها پس از بررسی دقیق نیاز هزینه‌ها و نتایج مورد انتظار (منافع) اینگونه اقدامی آن را مجاز می‌داند. وجود اینگونه محدودیتی یکی از مهمترین ویژگی‌های قانون کپی رایت در عصر دیجیتال می‌باشد چرا که عدم تمایل دولت برای وارد شدن در عمل قانونگذاری مفصل فضای سایبری را نشان می‌دهد و بنابراین می‌توان گفت که اینگونه رویکردی نمونه‌ای از رویکرد استثناء گراها بوده است. تفاوت مهم دیگر بین برداشت معمول از دستور العمل تجارت الکترونیکی اتحادیه اروپا در کشورهای مختلف و قانون کپی رایت در عصر دیجیتال در آمریکا را وقتی می‌توان مشاهده نمود که به بررسی قاعده اطلاع ضمنی پرداخته شود. در قاعده اطلاع ضمنی فرض بر این است که یک رسای متعارف باید از محتوای قابل اعتراض مطلع بوده و این قاعده عملاً وظیفه بازبینی رسا از تمام محتوای موجود در خدمات خود را بر وی تحمیل می‌نماید.

۲-۴. معیار اطلاع واقعی و اطلاع ضمنی

هیچ معیاری برای تمیز اطلاع واقعی یا اطلاع ضمنی رساها برای تصمیم گیری در مورد اطلاع رساها از فعالیت نقض کننده یا آگاهی آنها از اوضاع و احوالی که در آن چنین



فعالیتی نقض کپی رایتواضح و روشن است وجود ندارد. در این رابطه وقتی رساها هشدار از دارندگان کپی رایت دریافت می‌نمایند می‌تواند دال بر این امر باشد که رساها اطلاع دارند. اما با این حال ممکن است رسا اطلاعاتی در مورد فعالیتهای نقض کننده ادعائی دریافت دارند که به وضوح هنوز مورد تأیید واقع نشده‌اند. این امر منجر به این مسأله بحث برانگیز شده است که آیا رساها حق دارند محتوانی که ادعا می‌شود نقض کننده هستند و در اینترنت منتشر شده‌اند را حذف نمایند یا خیر؟ و اینکه آیا رساها باید اطمینان یابند که هشدار دریافت شده از مالک کپی رایت به صورت متقابلانه و دروغین نمی‌باشد یا چنین اطمینانی لازم نیست؟ این امر نشان می‌دهد که رساها در زمانی که مجبورند بین اقدام به حذف اطلاعات غیر نقض کننده و تعلیق ارائه خدمات اینترنتی به کاربرانی که به وضوح مرتکب نقض کپی رایت نشده‌اند، یکی را انتخاب نمایند با خطری بالقوه مواجه هستند. برای انجام این امر مسأله آزادی بیان و افزایش هزینه اقامه دعوا و تعقیب قانونی برای طرف متضرر مطرح می‌باشد.

۵. مسئولیت مدنی بازیگران تجارت الکترونیک در قواعد تجارت الکترونیک ایران همانگونه که مشخص گردید دستورالعمل تجارت الکترونیک اتحادیه اروپا برای بازیگران این عرصه مسئولیتهایی را در نظر گرفته بود. دستورالعمل به وسیله ایجاد ساختار و قواعدی در شرح خود و همچنین مواد ۱۲ تا ۱۵ به حدود مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات پرداخته و چارچوب و شرایط مشخصی را نیز برای معافیت از مسئولیت مدنی آن‌ها در نظر گرفته است. علاوه بر این، قوانین راجع به مسئولیت مدنی بازیگران را یکپارچه نموده و بدین وسیله به تسریع مبادلات تجاری و پیشرفت بازار داخلی اتحادیه اروپا کمک نموده است. اما با مقایسه تطبیقی نظام حقوقی تجارت الکترونیک کشورهای اتحادیه اروپا و حتی سایر کشورها با حقوق ایران در بحث مسئولیت‌های مدنی بازیگران به ویژه ارائه‌کنندگان خدمات و رساها می‌توان اظهار داشت که قوانین مربوطه در ایران مورد تصویب و بکارگیری قرار نگرفته است و معلوم نیست با این حجم مبادلات و تسریع علم و تکنولوژی و خصوصاً اینترنت و تجارت الکترونیک چگونه و با کدام مبنا باید این خلاء را جبران نمود. آنچه که از آراء و تقنین در سایر کشورها به ویژه کشورهای پیشرو بر می‌آید این است که حتی قوانین موجود در

زمینه تجارت الکترونیک و مسئولیت‌های آن به دلیل سرعت تحولات و بروز نیازهای جدید، اکنون دیگر پاسخگوی همه دعاوی مسئولیت مدنی نیست چه رسد به حقوق ایران که در آن تنها یک قانون تجارت الکترونیک مربوط به دو دهه قبل و آئین‌نامه چند صفحه‌ای در مورد رساها و مسئولیت آنها و قلمرو فعالیت‌هایشان وجود دارد.

۱-۵. موضوعات مسئولیت در قواعد تجارت الکترونیک ایران و آئین‌نامه رساها

در قانون تجارت الکترونیک به برخی از موضوعات که مسئولیت‌آور می‌باشند اشاره شده است از جمله به نقض کپی رایت از طریق واسطه‌ها یا برنامه‌نویسان وبسایت‌ها، تغییر داده‌پیام‌ها، نفوذ به شبکه‌ها، جعل داده‌ها و افشای اسرار شخصی و تجاری، قوانین مربوط به حمایت از مصرف‌کننده، نشر اکاذیب در این بستر و... در آیین‌نامه مربوط به رساها در ایران نیز، مؤسسات و شرکت‌های رسا (ISP) و کاربران آنها برای محتوایی که خود بر روی شبکه عرضه می‌نمایند، مسئول و پاسخگو می‌باشند (بند ۵-۳-۱)^۱. اگر واسطی اطلاعات شخص دیگری از جمله اطلاعات دارای کپی رایت (همان، بند ۵-۳-۲) اطلاعات خصوصی افراد و ... را بر روی شبکه عرضه نماید، مسئول است و باید پاسخگو باشد (رمضانیان و دیانی، ۱۳۹۹: ۲۸۶). مطابق بند ۶ تولید و عرضه مطالب ذیل توسط رسا و کاربران آن ممنوع خواهد بود:

اخلال در وحدت و وفاق ملی، القاء بدبینی و ناامیدی در مردم نسبت به مشروعیت و کارآمدی نظام اسلامی، اشاعه و تبلیغ گروه‌ها و احزاب غیرقانونی، نشر مطالب الحادی و مخالف موازین اسلامی، اشاعه فحشا و منکرات و انتشار عکس‌ها و تصاویر و مطالب خلاف اخلاق و عفت عمومی، ترویج مصرف سیگار و مواد مخدر، اهانت به دین اسلام و مقدسات آن، ضدیت با قانون اساسی و هرگونه مطلبی که استقلال و تمامیت ارضی کشور را خدشه‌دار کند، اهانت به رهبری و مراجع مسلم تقلید، فعالیت‌های تجاری و مالی غیرقانونی و غیرمجاز از طریق شبکه اطلاع‌رسانی و اینترنت از قبیل جعل، اختلاس، تحریف یا تحقیر مقدسات دینی نیز مبانی تفکر سیاسی امام خمینی (ره)، انتشار اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده دولتی و امور مربوط به مسائل امنیتی و نظامی و انتظامی، ایراد افترا به مقامات و هر یک از افراد کشور و توهین به اشخاص حقیقی و

۱ آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (رسا)

حقوقی، افشای روابط خصوصی افراد، تجاوز به حریم اطلاعات شخصی آنان، قمار و ...، خرید، فروش و تبلیغات در شبکه اطلاع‌رسانی و اینترنت راجع به کلیه کالاهایی که منع قانونی دارند، هرگونه حمله به مراکز اطلاع‌رسانی و اینترنتی دیگران برای از کار انداختن و یا کاهش کارایی آن‌ها، هرگونه نفوذ غیر مجاز به مراکز دارنده اطلاعات خصوصی و محرمانه و تلاش در جهت شکستن قفل رمز سیستم‌ها و... (بند ۶-۱ الی ۶-۲۰).

۲-۵. معافیت از مسئولیت در قانون تجارت الکترونیک ایران و آیین‌نامه‌های مربوطه^۱
در قوانین داخلی ایران در حوزه تجارت الکترونیک و آیین‌نامه‌ها و قوانین مربوطه مانند آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (رسا)، قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و... مواردی وجود دارد که با کاربست، بکارگیری و رعایت آنها می‌توان از مسئولیت معاف گردید و یا بار مسئولیت را بر سایر اشخاصی که دخیل در آن هستند ارجاع داد. واسطه‌های الکترونیک اصولاً هم می‌توانند نقش ناشر را در فرایند پردازش داده‌ها و مبادلات و ارتباطات الکترونیک داشته باشند که دارای مسئولیت‌اند و هم اینکه وصف حمل‌کننده عمومی یا انتقال را دارا باشند. در هر دو وصف مزبور نیز وظیفه نظارت و کنترل بر محتوا بر عهده واسطه الکترونیک است. در ادامه به مواردی که باعث مصونیت از مسئولیت مدنی و معاف‌کننده آن هستند اشاره خواهد گردید:

۱-۲-۵. عدم علم و آگاهی از غیر قانونی بودن محتوی
در نظام حقوقی ایران در مواردی که ارائه‌کنندگان خدمات الکترونیک نسبت به غیرقانونی بودن محتوی دارای آگاهی باشند و یا به هر نحوی بعداً از آن اطلاع یابند می‌بایست سریعاً نسبت به حذف محتوای مزبور از شبکه و یا غیر قابل دسترس نمودن آن اقدام نمایند. بنابراین اعمال معافیت از مسئولیت منوط به آگاهی نداشتن ارائه‌کننده خدمات محتوای داده پیام‌ها و برداشتن سریع آن است. به محض اطلاع یافتن از غیر قانونی بودن محتوا، هرگونه اعمالی که رساها در انتقال و توزیع یا ذخیره آن بنماید به

^۱ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ و آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (رسا)، مصوب ۱۳۸۰ شورای انقلاب فرهنگی

مثابه همکاری و مشارکت در انجام یک فعل زیانبار تلقی شده و موجب تقصیر و در نتیجه تحقق مسئولیت برای آن خواهد شد. بنابراین در صورت بروز اینجنین قصوری می‌توان واسطه‌ها را به علت مباشرت در انتشار یا توسعه محتوای غیرقانونی و یا عدم نظارت بر آن دارای مسئولیت دانست و یا در فرضی که یک ارائه دهنده خدمات دسترسی و انتقال داده با علم به اینکه محتوای داده‌ها و اطلاعات کاربر یا مشترک واجد نقض کپی رایت است، مبادرت به ارائه خدمات به کاربر با مشترک مزبور جهت انتشار و توزیع اثر می‌نماید.

۲-۲-۵. عدم مسئولیت در خصوص امضاء الکترونیکی

ماده ۱۰ قانون تجارت الکترونیکی ایران اظهار داشته که چنانچه امضای الکترونیکی دارای ۴ شرط باشد جزء داده پیام مطمئن محسوب شده و نمی‌توان بدین علت واسطه‌ها و یا رساها را مسئول دانست:

- الف. نسبت به امضاءکننده منحصر به فرد باشد.
 - ب. هویت امضاءکننده «داده پیام» را معلوم نماید.
 - ج. به وسیله امضاءکننده و یا تحت اراده انحصاری وی صادر شده باشد.
 - د. به نحوی به یک «داده پیام» متصل شود که هر تغییری در آن «داده پیام» قابل تشخیص و کشف باشد.
- بنابراین اگر واسطه‌ها در ۴ مورد فوق هیچگونه تغییر یا دخل و تصرف نداشته باشند و امضاء در بستر مطمئن، تبادل یافته باشد از مسئولیت مبرا هستند و در این حالت امضاءکننده مسئول خواهد بود. چه بسا ممکن است امضاء توسط غیر از آن شخص به دلیل افشای رمز شخصی و یا نفوذ ثالث به آن بعمل آمده باشد که در این حالت نیز رسا فاقد مسئولیت است. همچنین در ماده ۱۱ این قانون آمده است که امضاء باید با رعایت شرایط سیستم اطلاعاتی مطمئن ذخیر شده باشد و به هنگام لزوم در دسترس و قابل درک باشد. از مفهوم مخالف این ماده می‌توان اینگونه استنباط کرد که اگر رسا یا واسطه شرایط یک سیستم اطلاعاتی مطمئن را رعایت نکرده باشد نیز مسئول شناخته خواهد شد.

۳-۲-۵. مسئولیت نسبت به اطلاعات عرضه شده توسط کاربران

همچنین مطابق بند ۵-۳-۵ از آئین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (رسا)، مسئولیت رسا در مورد دسترسی به اطلاعات عرضه شده توسط دیگران به ایجاد امکان و اعمال برقراری پالایه در شبکه محدود شده است. به طور مثال چنانچه عکس‌های شخصی یک فرد بر روی شبکه‌های تحت کنترل رسا قرار گرفته باشد جز در دو حالت رسا مسئول نمی‌باشد.

۱- عدم ایجاد امکان برقراری پالایه در شبکه و یا با وجود ایجاد این امکان

۲- عدم اعمال پالایه در شبکه (بند ۵-۳-۳ و ۵-۳-۴)^۱

بنابراین اگر رساها این دو شرط را به طور صحیح اجرا نموده باشند دیگر مسئول این مهم نخواهند بود. البته این ماده قانونی بسیار کلی و دارای ابهام است. مثلاً مشخص نیست در مواردی که اطلاعات شخصی یک شخص توسط سایر کاربران رسا به طور مثال کاربران سایت آپارات و فیلمو نمایش داده شده باشند، چگونه می‌توان با اعمال پالایه توسط رسا از دسترسی دیگران به این اطلاعات جلوگیری نمود زیرا رساها از این که کدامیک از این اطلاعات خاص و شخصی هستند و یا مربوط به غیر کاربر است اطلاعی ندارند.

بنابراین معافیت از مسئولیت برای رسا در حقوق ایران به صورت محدود و در صورت حصول شرایط فوق‌الذکر پیش‌بینی شده است. در این راستا می‌توان به سایت آپارات (نسخه بومی شده یوتیوب در ایران) اشاره کرد که واسطی برای بارگذاری فایل‌های تصویری به شکل ویدئو می‌باشد. در قوانین این سایت آمده است که کاربر حق بارگذاری ویدئوهای جنسی، ترسناک و آزاردهنده مغایر با شئون اخلاقی و عرف جامعه، اهانت‌آمیز نسبت به مقامات سیاسی، ویدئوهای دارای موزیک متن غیر مجاز، ویدئوهای ایجادکننده تنش و التهاب سیاسی در سایت ویدئوهای حاوی تمسخر نسبت به شهروندان و ویدئوهای اهانت‌آمیز نسبت به اقلیت‌های قومی و مذهبی را ندارد در اصل آپارات به عنوان مصداقی از بستر مبادلات الکترونیکی تصویری مسئولیت نقض حقوق تصریح شده مولفان از قبیل تکثیر، اجراء و توزیع و یا هرگونه محتوای خلاف

^۱ آئین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت (رسا)

قوانین کشور ایران را بر عهده کاربران دانسته است و این امر اگرچه تا حدودی در جهت مقررات آئین نامه رساها می باشد اما با مقررات دستورالعمل اتحادیه راجع به مسئولیت مدنی رسا تباین آشکار دارد. آپارات لازم است تا در این راستا هر شخصی را به عضویت در این شبکه نپذیرد و از آن مشخصات هویتی مانند کد ملی و شماره همراه دریافت دارد تا در صورت بارگذاری اطلاعات ممنوعه و مغایر با قوانین بتواند مسئولیت را به آن ارجاع دهد. پس به طور خلاصه می توان گفت اگر رسا مبادرت به ایجاد امکان و اعمال برقراری پالایه در شبکه نماید در قبال دسترسی به اطلاعات عرضه شده توسط دیگران اعم از اطلاعات دارای کپی رایت، محتوای مستهجن و یا موارد مصرح در بند ۶ آئین نامه رساها و ... مسئولیتی نخواهد داشت.

۴-۲-۵. عدم انتساب داده پیام به اصل ساز

در ماده ۱۸ قانون تجارت الکترونیک مواردی ذکر گردیده که در صورت حصول شرایطی، داده پیام منتسب به اصل ساز خواهد بود:

الف: اگر توسط اصل ساز و یا به وسیله شخصی ارسال شده باشد که از جانب اصل ساز مجاز به این کار بوده است.

ب: اگر به وسیله سیستم اطلاعاتی برنامه ریزی شده یا تصدی خودکار از جانب اصل ساز ارسال شود.

بنابراین مشخص است که اگر داده پیمایی توسط غیر از اشخاصی که اجازه دسترسی دارند و مجاز به ارسال داده پیام ها می باشند و یا این مهم توسط سیستم خودکار اصل ساز اقدام نشده باشد و یا هکرها با نفوذ در سیستم اطلاعاتی کاربری که اجازه دسترسی به اصل ساز را داشته مخبره و ارسال گردد، اصل ساز از مسئولیت مبرا خواهد بود. البته اصل ساز می بایست شرایط امنیتی سیستم اطلاعاتی مطمئن را رعایت نموده باشد.

۵-۲-۵. ارائه اطلاعات دقیق کالا و خدمات به مصرف کننده توسط فروشندگان

در مبحث اول از باب سوم قانون تجارت با موضوع حمایت از مصرف کننده نیز فروشندگان کالا و ارائه دهندگان خدمات موظف اند اطلاعات موثری همچون مشخصات فنی کالا و خدمات، هویت معلوم، شماره تماس و نام های تجاری محصول و قیمت ها و هزینه ها، نحوه پرداخت و تحویل و حتی آدرس محل تجاری و پشتیبانی از فروش و...



را مشخصاً ذکر نموده باشند. همچنین اطلاعات اعلامی به مصرف‌کننده باید در واسطی بادوام، روشن و صریح بوده و حتی حال افراد ناتوان و کودکان نیز در آن مراعات شده باشد. حال با حصول چنین شرایطی مشخص خواهد بود که فروشندگان و ارائه‌کنندگان خدمات از دارای معافیت از مسئولیت خواهند بود و دیگه مصرف‌کننده نمی‌تواند به موارد فوق استناد نماید. زیرا فروشنده تمامی موارد مصرح این مواد ۳۳ الی ۴۱ را رعایت نموده است.

۶-۲-۵. استفاده و بکارگیری از اصل پردازش مرتبط

از اصول بسیار مهم به کارگیری داده‌ها، می‌توان به اصل پردازش داده مرتبط اشاره کرد. این اصل بیانگر این است که در مرحله پردازش اطلاعات، باید موسسه یا شخص تحصیل‌کننده اطلاعات آن‌ها را به شکلی پردازش کند که مورد نظر سوژه باشد. در واقع باید از پردازش آن‌ها برای اهداف غیرمرتبط و ثانوی و جدای از نظر سوژه خودداری کند. بنابراین چنین شخصی باید از پردازش داده‌ها در مواردی غیر از دو فرض فوق، خودداری نماید. ثانیاً در صورت تردید در روآبودن یا نبودن پردازش اصل مجاز نبودن آن است، مگر اینکه صریحاً مجوزی برای آن وجود داشته باشد. عدم رعایت هریک از موارد فوق می‌تواند برای پردازشگر مسئولیت به بار آورد. با این همه در مواردی که هدف ثانوی از لوازم و فروع منطقی و غیرقابل اجتناب هدف اولیه باشد یا آنکه سوژه منطقاً انتشار چنین پردازشی را داشته باشد، به جز درخصوص داده‌های شخص حساس، چنین پردازش مجاز است (اصلانی، ۱۳۸۴: ۱۱۲). به طور مثال در مواد ۵۸ تا ۶۱ قانون تجارت الکترونیک در خصوص حمایت از داده پیام‌های شخصی که مبین ریشه‌های قومی، دیدگاه‌های عقیدتی، خصوصیات اخلاقی و حتی وضعیت جسمانی، روانی و جنسی یک شخص یا جمع است، داده‌پرداز در صورت حصول چند شرط از مسئولیت مبرا خواهند بود:

الف: در صورت رضایت اشخاص

ب: دارا بودن اهداف مشخص

ج: داده پیام‌ها به اندازه ضرورت باشد

د: داده پیام صحیح باشد و همچنین شخصی که پیام در مورد آن است قابلیت اصلاح پیام را داشته باشد و همچنین بتوان هر زمان که خواست آن پیام را حذف نماید. بنابراین با حصول تمامی شرایط فوق داده پردازان مسئولیت مبرا خواهند بود مگر آنکه دادها حاوی پیام‌هایی باشد که از دایره اطلاعات شخصی بیرون است و شرایط فوق الذکر نیز در آن رعایت نشده باشد.

نتیجه‌گیری

مبنای مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات در حقوق اتحادیه اروپا به ویژه شرح دستورالعمل تجارت الکترونیک و مواد ۱۲ تا ۱۵ آن، نظریه تقصیر بوده و مبنای مسئولیت مدنی رسا در حقوق ایران نیز همین نظریه است چرا که در تمام مواردی که قانون تجارت الکترونیک و همچنین آئین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت رساها را مسئول دانسته است این مسئولیت یا ناشی عدم بکارگیری شرایط مقرر و یا تعدی و تفریط بوده که هر دو متغیر از مصادیق تقصیر محسوب می‌شوند. از این لحاظ حقوق ایران به حقوق اتحادیه اروپا نزدیک شده است. قلمرو مسئولیت مدنی بازیگران عرصه تجارت الکترونیک شامل موارد مسئولیت مدنی و موارد محدودیت و معافیت از مسئولیت می‌باشد. موارد مسئولیت در این عرصه عبارتند از نقض کپی رایت افراد، تغییر داده‌پیام‌ها، نفوذ به شبکه‌ها، جعل داده‌ها و افشای اسرار شخصی و تجاری، قوانین مربوط به حمایت از مصرف‌کننده، نشر اکاذیب، نشر محتوای غیرقانونی و مضر، انتشار محتوای خصوصی و افتراآمیز، نشر اطلاعات غلط در مورد افراد، نقض حق ثبت اختراع و علامت تجاری و بسیاری از حقوق دیگر که به تناسب قوانین و مقررات داخلی هر کشور متفاوت می‌باشند. در حقوق ایران نیز موارد مسئولیت مدنی همگی با بیان دیگر به صورت بسیار محدود از مصادیق موارد فوق هستند و می‌توان گفت ممکن است در هر کشور به تناسب قوانین داخلی چند مورد مسئولیت بیشتر یا کمتر وجود داشته باشد. موارد معافیت از مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات الکترونیک در حقوق اتحادیه اروپا تحت شرایطی عبارتند از ارتباط ساده، کش‌کردن و اجاره‌دادن هاستینگ یا خدمات میزبانی. در حقوق کشورهای اروپایی به علت استقلال بالقوه نظام حقوقی آنها مصونیت‌ها باعث ایجاد موارد معافیت از مسئولیت و محدودیت مسئولیت قوی‌تر و



پررنگ‌تری در مقایسه با حقوق سایر کشورها شده‌اند. در هر دو قانون آمریکایی عصر دیجیتال هر کسی که از جمله رساها - اطلاعاتی را در فضای الکترونیکی در اختیار دارد ملزم به رعایت استانداردهای متعارف در نگهداری از آنها شده است و اساساً با رعایت همین معیارهاست که در صورت افشاء یا سرقت اطلاعات مالی و اقتصادی مربوط به فضای مجازی رسا می‌تواند با استناد به آنها از معافیت از مسئولیت مدنی یا کیفری و یا تخفیف در مسئولیت برخوردار گردد؛ چرا که هیچ قانونی از قصور یا تقصیر نامتعارف حمایت نمی‌کند و معافی‌تها و امتیازات قانون حقوق مالکیت فکری در عصر دیجیتال نیز باید بر همین مبنا تفسیر گردند. علیهذا در نظام حقوقی ایران کمتر به این پرداخته شده است و تنها ارتباط ساده مورد اشاره قرار گرفته و نامی از ذخیره موقت اطلاعات و هاستینگ به میان نیامده است. همچنین مسئولیت رساها در مورد دسترسی به اطلاعات عرضه شده توسط دیگران محدود به ایجاد امکان و اعمال برقراری پالایش و فیلترینگ در این فضا می‌باشد. در حقوق ایران رساها در مواردی مسئولیت بالقوه دارند که این موارد عبارتند از: مسئولیت در قبال محتوای ارائه شده توسط خود رسا در شبکه و مسئولیت در قبال موارد ممنوعه در این آیین نامه. بنابراین معافیت از مسئولیت برای واسطه‌ها و رساها در حقوق ایران به صورت بسیار محدود پیش‌بینی شده است. در واقع مسئولیت محتوای ارائه شده توسط دیگری در شبکه‌های رسا بر عهده خود عرضه کننده داده‌ها است و رسا در قبال آن مسئولیتی ندارد مگر اینکه اطلاعات را پالایه نکرده باشد و امکان آن را نیز فراهم نیاورده باشد که در این صورت مسئولیت متوجه ایشان است. پس واسطه‌ها در قبال محتوا و داده‌ها مسئول‌اند مگر امکان اعمال پالایه را فراهم آورده باشد و آن را نیز اعمال کرده باشد. این مهم همانند برخی مصادیق مصونیت مسئولیت مدنی در حقوق اتحادیه اروپا و آمریکا است.

منابع

- ابهری، حمید و میری حمید (۱۳۸۹)، پژوهشی تطبیقی پیرامون مسئولیت مدنی ارائه کنندگان خدمات اینترنتی با تاکید بر حقوق آمریکا و اتحادیه اروپا، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال اول، شماره ۱، پاییز، (۳۸-۱):
- اصلانی، حمیدرضا (۱۳۸۴)، حقوق فناوری اطلاعات، تهران: میزان
- آیین نامه واحدهای ارائه کننده خدمات اطلاع رسانی و اینترنت (رسا)
- رحمانی، هادی (۱۳۹۴)، مسئولیت مدنی رسا (ISP) در حقوق تجارت الکترونیکی، انتشارات مجد، تهران؛ ص ۱۷۸
- رمضانیان سیاهکلودی عباس، دیانی عبدالرسول و زرکلام ستار، (۱۳۹۹)، مسئولیت مدنی واسطه‌های ارائه خدمات اینترنت با تاکید بر نقص مالکیت فکری در فضای سایبر، دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره نهم، شماره ۱۸، بهار و تابستان، (۲۹۷-۲۷۸)
- صادقی، حسین (۱۳۸۹)، مسئولیت مدنی واسطه‌ها و تأمین کنندگان خدمات ارتباطات الکترونیک، فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۲، تابستان، (۲۱۸-۱۹۹)
- طباطبایی نژاد، سید محمد (۱۳۹۷)، وحدت گرایی در قواعد مسئولیت مدنی: مطالعه موردی نظام اتحادیه اروپا، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال ۶، شماره ۲۲، بهار، (۸۶-۶۵):
- ملکوتی، رسول و ساورایی پرویز (۱۳۹۵)، درآمدی بر مسئولیت مدنی در فضای سایبر، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال ۴، شماره ۱۵، تابستان، (۱۴۹-۱۲۹):
- Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on Certain Legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market, OJL 178, 2000
- Basicrocchi, P. "Liability of Intermediary Service Provider in the EU Directive On Electronic Commerce, Computer and High Technology Law Journal, Vol. 9., (2002)
- Digital Millennium Copyright Act (DMCA) of 1998, pub. L. No. ,113
- Edwards, L. "The Problem of Intermediary Service Provider Liability", Chapter 4, in Lilian Edwards (ed), The New Legal Framework for E-commerce in Europe, Hart Publishing, 2005, Oxford and Portland, Oregon,
- Eecke P. & B. Ooms, (2007), "ISP Liability and the E-commerce Directive: A Growing Trend Toward Greater Responsibility for ISP's", Journal of Internet Law. See Summary of the case at EDRI-gram-Number 5.14, 18 July 2007, "Belgium ISP ordered by the court to filter illicit content", available at <http://history.edri.org/edrigram/number5.14.belgium-isp>, Last Visited 26 Jun 2014.

- Elkin Koren Niva. ((Making technology Visible: liability of Internet Service Providers for Peer-to-Peer Traffic. New York University Journal of Legislation and Public Policy. Vol. 9.2006.
- Hoboken, J. (2009), "legal space for innovative ordering: on the need to update selection intermediary liability in the EU", international journal of communication Law & Policy, Issue 13
- Julia-Barcelo, Rosa. "on-line Intermediary Liability Issues: comparing E.U. and U.S. legal frameworks", European intellectual property review, Vol ., 2002 ,No. 3, P. 12
- Gregory, C. M. & Fitzgerald, T. I. (2007). Cyber Torts: Common Law and Statutory Restraints in the United States. Journal of International Commercial Law and Technology, 2, Issue 1,
- Lavanchy ,Morgan. "La responsabilite ,Delictuelle sur internet en droit Suisse,"2002.p65 at: [www. Droit- technologie.org./upload/doc/91.pdf](http://www.Droit-technologie.org/upload/doc/91.pdf)
- Koelman, k. 'Online Intermediary Liability', in Hugenholtz(ed) Copyright and Electronic Commerce: Legal Aspects of Electronic Copyright Management, Kluwer Law International, (2000), The Hague- boston-london,
- Lodder R. & H.W.K. Kaspersen, "Directive 2000.31,EC on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the internet market", Chapter 4 in Edirective: Guide to European Union Law on E-commerce, Kluwer Law International, 2000,
- Soma J. & N. Norman, "International take-down Policy: A Proposal for WTO and WIPO to Establish International Copyright Procedural Guidelines for Internet Service Providers", Hastings Communication and Entertainment Law Journal, Vol. 22

